

DOI: 10.7251/EMC1702235T

Datum prijema rada: 18. oktobar 2017.

Datum prihvatanja rada: 1. decembar 2017.

UDK: 347.72.037

Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije

Godina VII • broj II

str. 235-251

ORIGINALNI NAUČNI RAD / ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

COSO OKVIR I ORGANIZOVANJE INTERNE REVIZIJE ZA BORBU PROTIV PREVARA

Darko Tomaš | Docent, Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet, darko.tomas@ef.unibl.org

Igor Todorović | Vanredni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet,
igor.todorovic@ef.unibl.org

Zdravko Todorović | Redovni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet,
zdravko.todorovic@ef.unibl.org

Apstrakt: Pošto je nemoguće kopirati određene uspješne programe ili strategije borbe protiv prevara, mnoge organizacije su razvile svoje programe za borbu protiv prevara koji odgovaraju njihovom poslovanju, zakonodavstvu i poslovnoj kulturi. U radu se posmatra uloga interne revizije u borbi protiv prevara. Pored toga istražuje se način organizovanja interne revizije za borbu protiv prevara. Predstavljen je COSO okvir, koji tradicionalno služi za organizovanje službe interne kontrole, kao mogući okvir za organizovanje službe interne revizije u borbi protiv prevara. Prema tom modelu program borbe protiv prevara treba da ima pet cjelina i to: uspostavljanje kontrolnog okruženja za borbu protiv prevara, procjena rizika od prevara, protivprevarne kontrolne aktivnosti, informacije i komunikacije o prevarama i praćenje aktivnosti borbe protiv prevara.

Ključne riječi: prevara, interna revizija, program borbe protiv prevara, COSO okvir.

JEL klasifikacija: K13, K43

UVOD

Prevare i njene posljedice su globalni problem. Prevara se može definisati kao svaka aktivnost čiji je primarni cilj sticanje finansijske koristi na nezakonit način. Pod pojmom prevara podrazumijevamo korupciju, protivpravno prisvajanje imovine i prevarno finansijsko izvještavanje. Ukupni troškovi prevara teško da će se objektivno sagledati, a posebno će biti teško izračunati indirektno štete koje prouzrokuju prevare. Neke prevare neće biti nikada otkrivene. Prema Global Fraud Study iz 2014. godine procjenjuje se da prosječno organizacije u svijetu gube 5% godišnjih prihoda zbog prevara. Mala smanjivanja troškova zbog prevara mogu značajno da povećaju profit organizacije. Odgovornost za kontrolu i borbu protiv prevara su na svim učesnicama u korporativnom upravljanju od skupštine akcionara, upravnog odbora, generalnog direktora

i izvršnih direktora, zaposlenih, odbora za reviziju, interne kontrole, interne revizije i eksterne revizije.

Fokus našeg istraživanja usmjeren je na odgovornosti interne revizije u borbi protiv prevara.

Institut internih revizora (IIA) je 2007. godine usvojio okvir profesionalnog djelovanja internih revizora, a u preporuci za rad 1210.A2-1 naveo je odgovornosti internih revizora u pogledu procjene rizika od prevara, sprečavanje i otklanjanje prevara. Posebno u preporuci za 1210.A2-2 navedene su odgovornosti revizora u pogledu istraživanja prevara, izvještavanja, rješavanja i saopštenja o prevari.

Problem istraživanja odnosi se na analiziranje i ocjenu programa borbe protiv prevara u Univerzitetском kliničkom centru u Banjoj Luci.

Cilj rada je opisati način organizovanja interne revizije u cilju otklanjanja prevara, izvršiti grupisanje pojedinih indikatora odgovornosti internih revizora u borbi protiv prevara u skladu sa preporukama COSO¹ okvira, ispitati primjenjivost pojedinih indikatora za borbu protiv prevara u zdravstvenoj ustanovi i predložiti način organizovanja interne revizije u cilju borbe protiv prevara.

TEORIJSKI ASPEKTI ISTRAŽIVAČKOG PROBLEMA

Prevare

Prevare su oduvijek bile aktuelne u svim oblastima poslovanja, a kada je novac u pitanju prevare su naravno najprimamljivije [Vona 2008]. Ljudi se bave raznim prevarama od onih najsitnijih, naizgled bezazlenih, do onih koje čine moćnici sa velikim finansijskim posljedicama [Button, Gee, Brooks 2012].

Prevara se može definisati kao svaka aktivnost čiji je primarni cilj sticanje finansijske koristi na nezakonit način, a pri tom dolazi do nanošenja štete drugim osobama [Rezaee, Riley 2010]. Udruženje ovlaštenih istraživača prevara (Association of Certified Fraud Examiners - ACFE, 2014) dijeli prevaru na prevarno finansijsko izvještavanje, protupravno prisvajanje imovine i korupciju (Slika 1).

¹ Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO)

Slika 1. Klasifikacija prevara u organizaciji

Izvor: Association of Certified Fraud Examiners, Fraud Tree, 2014.

Prema podacima istraživanja koje provela ACFE 2014 pronevjere sredstava su najčešće prevare, javlja se u 85 % slučajeva ali prave najmanje štete, uzrokujući srednju vrijednost gubitaka od \$ 130,000. Nasuprot tome, samo 9 % slučajeva prevare koje su učinjene kroz finansijske izvještaje imali su srednji gubitak od \$ 1 milion. Korupcije se javila u 37% slučajeva i imala je srednji gubitak od \$ 200,000.

Karl Schuessler i Donald Cressey su 1950. godine istraživali zašto osoba na povjerenj poziciji zloupotrebljavaju povjerenje i čine prevaru. Intervjuisali su počinioc prevara. Nakon provedenog istraživanja, na populaciji od 200 zatvorenika, izveli su osnovni zaključak da svaka prevara ima tri zajednička faktora: pritisak (motivacija), prilika (znanje odnosno mogućnost da se počini prevara) i racionalizacija (opravdanje). Navedena tri faktora koja utiču na činjenje prevare predstavljeni su kao trokut prevare (Slika 2).

Slika 2. Trokut prevara

Izvor: Wells, J. T. (2001) Why Employees Commit Fraud. Association of Certified Fraud Examiners

Odgovornost interne revizije za borbu protiv prevara

Postoji osnovana sumnja da su prevare i finansijski skandali povezani sa slabostima korporativnog upravljanja [Gottschalk, 2010]. Učesnici u korporativnom upravljanju su [Rezaee, Riley 2010]: skupština akcionara, upravni odbor, odbor za reviziju, generalni i izvršni direktori, interna revizija i eksterna revizija kao što je prikazano na slici 3.

Slika 3. Učesnici u korporativnom upravljanju

Izvor: Rezaee, Riley 2010, str. 123

U radu ćemo posmatrati samo ulogu interne revizije u borbi protiv prevara.

Interna revizija je sastavni dio unutrašnjeg nadzora i pripada sistemu interne kontrole [Tušek, Žager 2008]. Interna revizija može biti efektivna samo ako se sistemski provodi [Bush, 2003]. Osnovni zadatak interne revizije je da provjerava da li su operacije izvedene u skladu sa postavljenim ciljevima poslovanja, normativima i standardima [Kikovac 2011, str. 103-108].

Međunarodni okvir profesionalnog djelovanja definiše ulogu internih revizora u borbi protiv prevara. U standardu 1210.A2 navedeno je da interni revizor mora posjedovati dovoljan stepen znanja da može procijeniti rizik od prevare i način na koji organizacija njime upravlja.

U standardu 1220 *Međunarodnih standarda za stručno provođenje interne revizije* i kometarima Moeller i Vitt-a iz 1999. godine navode se odgovornosti internog revizora za borbu protiv prevara. Interni revizori trebaju posjedovati dovoljnog znanja o prevarama kako bi mogao otkriti pokazatelje koji ukazuju da je došlo do prevare, trebaju da su sposobni da ukažu na prilike, kao što su slabosti kontrole, koje bi mogle da dozvole prevaru, trebaju da imaju sposobnost procjene pokazatelja da je prevara mogla da bude počinjena i trebaju da imaju ovlaštenja da odluče da li je potrebna daljnja radnja i da li treba da se preporuči istraga, te da imaju ovlaštenje za obavještavanje odgovarajućih organa o pokretanju istrage o prevari. Smjernice se odnose na istrage koje se pokreću kada se unutar organizacije javi zabrinutost zbog propusta u kontroli ili sumnje u prestup.

Istraga prevare sastoji se od prikupljanja dovoljno informacija o određenim detaljima i provođenju onih postupaka koji su neophodni za određivanje da li je došlo do prevare, gubitka ili izloženosti koji se povezuju sa prevarom, ko je bio umiješan i plana prevare (kako se dogodila). Važan rezultat istrage o prevari je i oslobađanje sumnji nedužnih osoba [Coderre 2009]. Istrage moraju biti organizirane tako da otkriju cijelu prirodu i obim prevare, a ne samo događaj na osnovu kojega je počela istraga [Williams, 2006].

Organizovanje interne revizije na osnovu COSO okvira

Iako međunarodni standardi za stručno provođenje interne revizije daju ovlaštenja internim revizora za borbu protiv prevara, ostaje otvoreno pitanje kako organizovati službu interne revizije za efikasnu borbu protiv prevara. Može li se iskoristiti COSO okvir za organizovanje interne revizije za borbu protiv prevara, ili ne?

Originalni COSO okvir iz 1992. godine odnosio se na način organizovanja interne kontrole. Izmjenama i dopunama COSO okvir iz 2011. godine preporučuje se da se konceptualni okvir može koristiti i za organizovanje interne i eksterne revizije.

U časopisu *Internal Auditor* iz 2014. godine u članku pod nazivom "Borba protiv prevara" predstavljen je model koji je zasnovan na COSO okviru za organizovanje borbe protiv prevara u internoj reviziji (Slika 4). Prema tom modelu program borbe protiv prevara treba da ima pet cjelina i to: 1) kreiranje kontrolnog okruženja za borbu protiv prevara, 2) procjena rizika od prevara, 3) protivprevarne kontrolne aktivnosti, 4) informacije i komunikacije o prevari i 5) praćenje aktivnosti borbe protiv prevara (vidi sliku 4.).

Slika 4. COSO okvir za organizovanje interne revizije za provođenja programa borbe protiv prevara

Izvor: Internal Auditor (2014) The Fight Against Fraud

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U radu je primijenjena kombinovana metodologija istraživanja, odnosno kombinacija kvantitativne i kvalitativne metodologije naučnog istraživanja. Intervjuisanje je provedeno na osnovu struktuiranog upitnika, gdje su postavljena specifična pitanja o prevarama koja su sistemski obrađena. Dodatni podaci prikupljeni su anketom. Da bi anketa bila cjelovita, COSO okvir za organizovanje interne revizije za borbu protiv prevara proširen je određenim aktivnostima (Slika 5). Anketna pitanja su utvrđena na osnovu Međunarodnih standarda za stručno provođenje interne revizije.

Slika 5. Razrađeni faktori COSO okvir i za organizovanje interne revizije za provođenja programa borbe protiv prevara

Izvor: Internal Auditor (2014) The Fight Against Fraud i dopuna autora

Za svaki pojedinačni kriterij borbe protiv prevara procjenjuje se nivo ispunjenosti zahtjeva. Skala za procjenjivanje se zasniva na demingovom PDCA² krugu kvaliteta, a predstavljena je na sljedeći način (Slika 6):

Slika 6. Demingov PDCA krug kvaliteta za procjenjivanje kriterija borbe protiv prevara

Izvor: ISO 9001: 2015 i dopuna autora

Ocjena načina upravljanja procesom borbe protiv prevara definisana je na sljedeći način:

0 - nema dokaza ili postoje djelimični, nepouzdana dokazi ispunjenja zahtjeva (potpuno novo ili strano u ustanovi);

1 - Zahtjev je planiran – postoji samo na papiru – P (plan);

2 - Zahtjev je planiran i djelimično proveden – i na papiru i primijenjen – D (djelo);

3 - Zahtjev je planiran, proveden i prate se efekti – C (provjera);

4 - Zahtjev je planiran, proveden, prate se efekti i porede sa drugima – A (poređenje);

5 - Zahtjev je planiran, proveden, prate se efekti i uvode stalna prilagođavanja i poboljšanja na osnovu poređenja sa najboljima

Podaci su prikupljeni u Univerzitetkom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci.

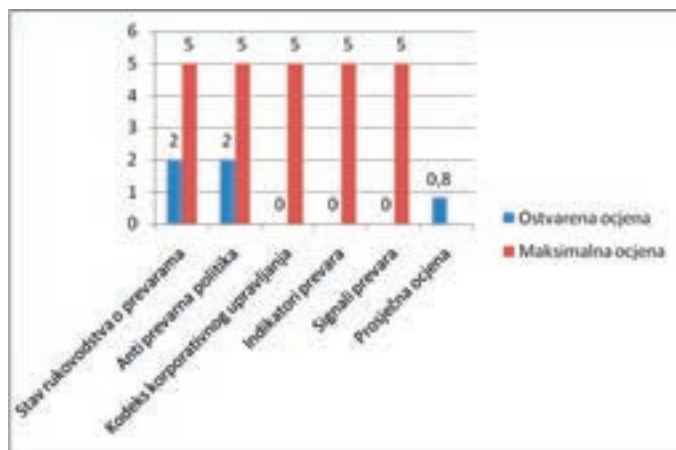
² **PDCA** (plan–do–check–act or plan–do–check–adjust) je interaktivni način upravljanja kroz četiri koraka koji se koristi za kontrolu i kontinuirano poboljšanje procesa i proizvoda. Poznat je pod nazivom Demingov krug kvaliteta.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kontrolno okruženje za borbu protiv prevara je filozofija i poslovni stil menadžmenta, način upravljanja i organizovanja i podjela ovlaštenja i odgovornosti. To je osnov za provođenje ostalih komponenti interne revizije. Faktori koji opisuju kontrolno okruženje za borbu protiv prevara su: stav rukovodstva o prevarama, anti-prevarna politika, kodeks korporativnog upravljanja, indikatori prevara i signali prevara.

Prikupljanjem i obradom podatka o kontrolnom okruženju za borbu protiv prevara u Univerzitetskom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci došli smo slijedećih podatka i ocjene (Slika 7.). Stav rukovodstva o prevarama i anti-prevarna politika dobili su ocjenu 2., što znači da je zahtjev djelimično planiran i proveden. U aktima ustanove naznačen je stav rukovodstva o borbi protiv prevara i usvojen je Pravilnik o prevenciji i borbi protiv korupcije. Ustanova nema usvojen Kodeks korporativnog upravljanja, nisu definisani indikatori prevara i nisu navedeni signali prevara. Ove tri aktivnosti su dobile ocjenu 0. Prosječna ocjena za navedenih 5 aktivnosti je 0,8., što znači da nema dokaza ili postoje djelimični, nepouzdana dokazi za ispunjavanje zahtjeva vezanih za uspostavljanje adekvatnog poslovnog okruženja za borbu protiv prevara.

Slika 7. Kontrolno okruženje za borbu protiv prevara

Izvor: autori

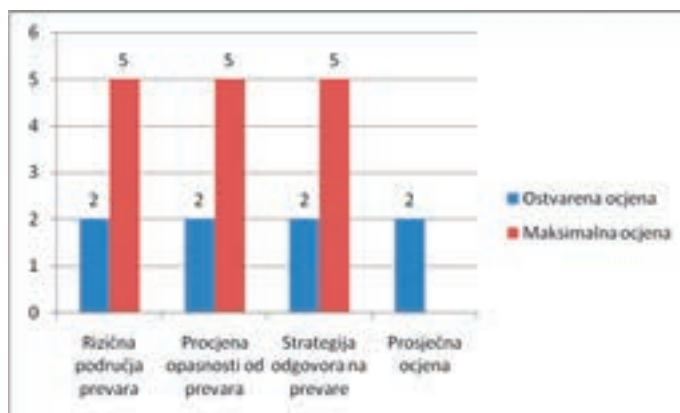
Procjena rizika od prevara

Svaka poslovna aktivnost u organizaciji izložena je unutrašnjim i spoljnim rizicima od prevara i radi toga se ti rizici moraju procjenjivati. Procjena rizika je

osnova za upravljanje rizicima. Budući da se upravljanje rizicima od prevara treba provoditi na sistematičan način organizacija treba da izradi strategiju odgovora na prevare.

Prikupljanjem i obradom podataka o procjeni rizika od prevara u Univerzitet-skom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci došli smo slijedećih po-datka i ocjene (Slika 8.). Određivanja rizičnih područja, procjena opasnosti od prevara i usvajanje strategije odgovora borbe protiv rizika od prevare dobili su ocjenu 2., što znači da su navedene aktivnosti djelimično definisane i provedene. Prosječna ocjena za navedene tri aktivnosti je 2, što znači da su aktivnosti djeli-mično plalirane i provedene.

Slika 8. Procjena rizika od prevara

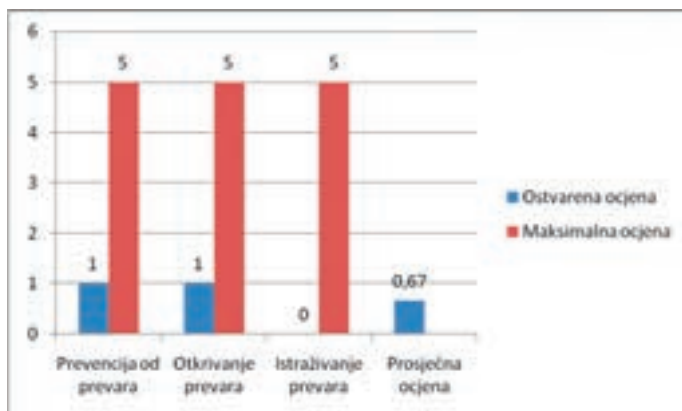
Izvor: autori

Protiv prevarne kontrolne aktivnosti su politike i procedure koje pomažu da se provede program borbe protiv prevara. Kontrolne aktivnosti se provode u cjelov organizaciji, na svim nivoima i u svim funkcijama. One obuhvataju niz aktivnosti, a koje se odnose na prevenciju prevara, otkrivanje prevara i istraživanje prevara.

Prikupljanjem i obradom podataka o protivprevarnim kontrolnim aktivnostima u Univerzitet-skom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci došli smo slijedećih podatka i ocjene (Slika 9.). Provođenje i projektovanje procesa u internoj reviziji za prevenciju prevara i otkrivanje prevara dobili su ocjenu 1., što znači da je zahtjev djelimično planirani postoji samo u Pravilniku o prevenciji i borbi protiv korupcije. Provođenje i projektovanje procesa u internoj reviziji za

istraživanje prevara dobio je ocjenu 0., što znači da nema dokaza o postojanju procedure za istraživanje prevara. Prosječna ocjena za navedene tri aktivnosti je 0,67, što znači da nema dokaza ili postoje djelimični, nepouzdana dokazi za ispunjavanje zahtjeva vezani za uspostavljanje protiv prevarnih kontrolnih aktivnosti.

Slika 9. Protiv prevarne kontrolne aktivnosti

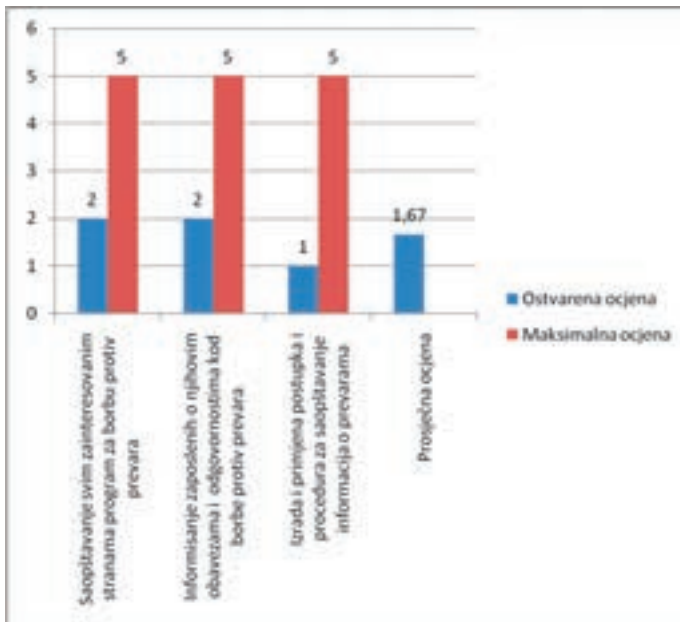
Izvor: autori

Informacije i komunikacija o prevarama

Relevantne informacije o prevarama i borbi protiv prevara moraju biti identifikovane, obrađene i saopštene u obliku i rokovima koji omogućavaju zaposlenima da obavljaju svoju dužnost. Programi u informacionom sistemu treba da kreiraju izvještaje koji će služiti za kontrolu poslovanja i donošenja poslovnih odluka u borbi protiv prevara. Komunikacija u organizaciji mora biti efikasna i potpuna, a informacije treba da su saopštene po standardnoj proceduri, tako da svi zainteresovani dobijaju jasne poruke za borbu protiv prevara.

Prikupljanjem i obradom podataka o informisanju i komunikacijama o prevarama u Univerzitetskom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci došli smo slijedećih podatka i ocjene (Slika 10.). Saopštavanje svim zainteresovanim stranama program borbe protiv prevara i informisanje zaposlenih o njihovim obavezama i odgovornostima kod borbe protiv prevara dobilo je ocjenu 2., što znači su zahtjevi djelimično planirani i provedeni i odnose se samo na Pravilnik o prevenciji i borbi protiv korupcije. Postupak i procedure saopštavanja informacija dobile su ocjenu 1., što znači da je zahtjev djelimično planiran i postoji samo u Pravilniku o prevenciji i borbi protiv korupcije. Prosječna ocjena za navedene tri aktivnosti je 1,67, što znači da postoje djelimični dokazi o ispunjenosti zahtjeva u internoj reviziji za informisanje i komuniciranje o prevarama.

Slika 10. Informacije i komunikacija o prevarama

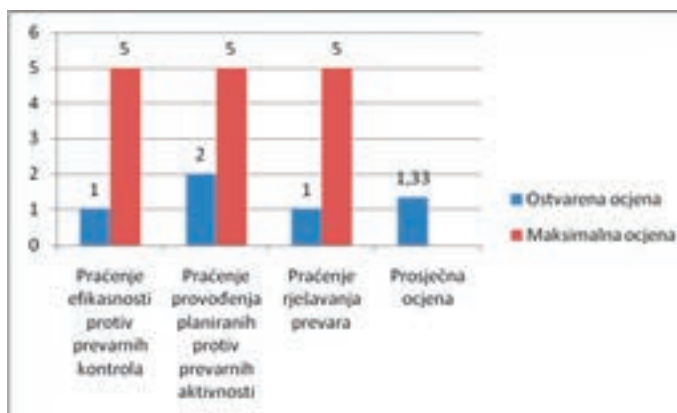
Izvor: autori

Praćenje aktivnosti u borbi protiv prevara

Sistem interne revizije u borbi protiv prevara mora se kontinuirano pratiti. Praćenje znači proces ocjenjivanja rada sistema tokom vremena. Proces praćenja uključuje upravljačke i nadzorne aktivnosti. Obim i učestalost praćenja zavisi od procjene rizika od prevara.

Prikupljanjem i obradom podataka o praćenju aktivnosti u borbi protiv prevara u Univerzitetskom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci došli smo slijedećih podatka i ocjene (Slika 11.). Praćenje efikasnosti protiv prevarne kontrole i praćenje rješavanja prevara dobili su ocjenu 1., što znači da je zahtjev djelimično planiran i postoji samo u Pravilniku o prevenciji i borbi protiv korupcije. Praćenje provođenja planiranih aktivnosti dobilo je ocjenu 2., što znači su zahtjevi djelimično planirani i provedeni. Prosječna ocjena za navedene tri aktivnosti je 1,33., što znači da postoje djelimični dokazi o ispunjenosti zahtjeva u internoj reviziji za praćenje aktivnosti u borbi protiv prevara.

Slika 11. Praćenje aktivnosti borbe protiv prevara

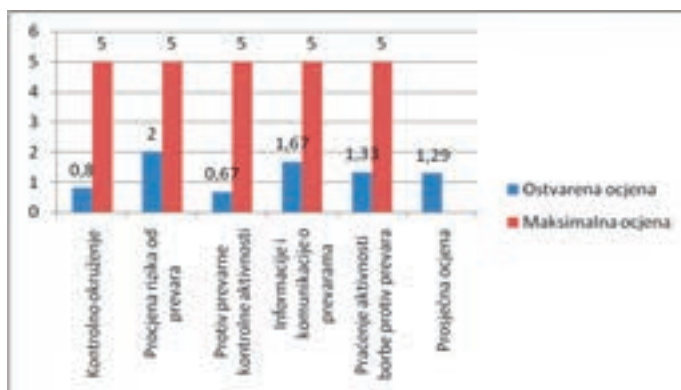

Izvor: autori

Program borbe protiv prevara je pisani dokument u kojem su opisane aktivnosti za prevenciju, otkrivanje i istraživanje prevara, kao i aktivnosti na podizanju svijesti zaposlenih za borbu protiv prevara, odgovornosti za prevare, procjeni rizika od prevara, izvještavanju i nadzoru nad prevarama.

Prikupljanjem i obradom podatka o programu borbe protiv prevara u Univerzitetkom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci došli smo slijedećih podatka i ocjene (Slika 12.). Ustanova je usvojila Pravilniku o prevenciji i borbi protiv korupcije. Za provjeru primjene Pravilniku o prevenciji i borbi protiv korupcije u UKC Banja Luka odgovorna je Komisija za provjeru korupcije. Prosječna ocjena za prethodno opisanih pet aktivnosti je 1,3., što znači da postoje djelimični dokazi o ispunjenosti zahtjeva u internoj reviziji za praćenje aktivnosti u borbi protiv prevara.

Slika 12. Program borbe protiv prevara

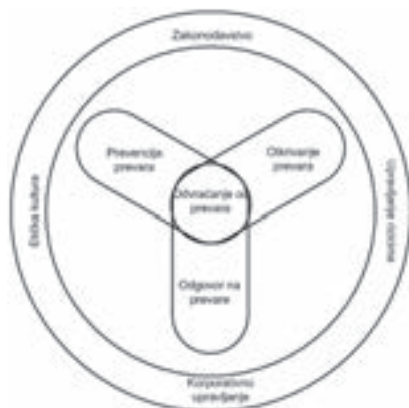
Izvor: autori

DISKUSIJA

Organizacije i autori su različito pristupili kreiranju konceptualnog okvira za izradu programa borbe protiv prevara. Predstavimo glavne aktivnosti pojedinih programa.

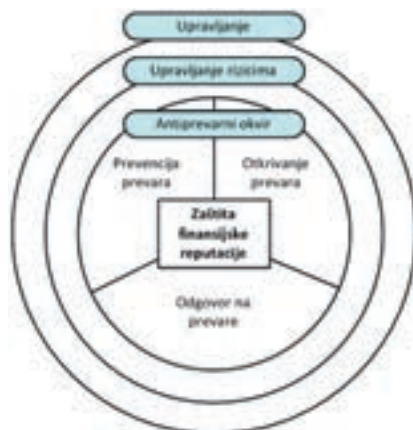
Global Management Accountant (CGMA) je 2012. godine definisao je konceptualni okvir za izradu antiprevarne strategije koja ima četiri glavne komponente, i to (Slika 13): prevencije, otkrivanje, odgovor i odvratanje od prevara. Za provođenje anti-prevarnog programa potrebno je pridržavati se i zakonodavnog okvira, prihvatati najbolje prakse korporativnog upravljanja zasnovane na OECD principima i smjernicama, razvijati etičku kulturu i upravljati rizicima, a posebno rizicima od prevara.

Slika 13. Antiprevarna strategija

Izvor: Global Management Accountant (2012) FRAUD RISK MANAGEMENT – a guide to good practice, London

U časopisu Tonbeller iz 2013. godine objavljen je članak pod nazivom „Efficient Fraud Detection in Companies“ u kome je predstavljen antiprevarni okvir. U fokusu posmatranja je zaštita finansijske reputacije odnosno borba protiv prevara. Anti-prevarni okvir koristi sve raspoložive mjere za poboljšanje efikasnosti procesa prevencije, otkrivanja i odgovora na prevare. Kod upravljanja rizicima prevara koristi se sistemski pristup. Upravljanje se fokusira na ciljno upravljanje, kontrolu i nadzor organizacije.

Slika 14. Antiprevarni okvir

Izvor: Efficient Fraud Detection in Companies,

<http://www.tonbeller.com/en/solutions/fraud-prevention/fraud-prevention-for-companies/>

Konceptualni model strategije za borbu protiv prevara koje je usvojila vlada Australije ima četiri komponente, i to: prevencija, otkrivanje, istraživanje, monitoring, evaluacija i izvještavanje. Strategija mora uvažavati zakonodavni okvir i usvojene politike, te karakteristike upravljačkog sistema. Pored toga, na strategiju utiče etička kultura i stav top menadžmenta.

Slika 15. Sistemski pristup antiprevarnoj strategiji

Izvor: Fraud Control in Australian Government Entities, 2011

Većina konceptualnih okvira je slična. U radu smo predstavili još jedan konceptualni okvir za izradu programa za borbu protiv prevara koji je zasnovan na elementima COSO okvira. Prednost ovog konceptualnog okvira je u unificiranosti organizacionog pristupa ključnih funkcija za kontrolu poslovanja, odnosno u unificiranosti organizacionog pristupa interne kontrole, interne revizije i eksterne revizije zasnovane na istom konceptualnom okviru (COSO okviru).

ZAKLJUČAK

Prevare su globalni problem. Prevare predstavljaju posebnu opasnost za države u tranziciji, u kojima demokratski, institucionalni i vrijednosni sistemi nisu još dovoljno izgrađeni i primjenjeni. Posljedice prevara negativno utiču na profitabilnost organizacija, život običnih građana i društva u cjelini.

Većina zemalja je ušla u borbu protiv prevara. Kod nas su prevare ključni problem zaostajanja u ekonomskom razvoju. Mnoge zemlje su razvile programe za borbe protiv prevara. Savjet ministara Bosne i Hercegovine je 2015. godine usvojilo Strategiju za borbu protiv korupcije 2015 – 2019. i Akcioni plan za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije 2015 – 2019. U BiH nije usvojen cjeloviti program borbe protiv prevara, jer pored Strategije za borbu protiv korupcije potrebno je usvojiti strategiju za borbu protivpravnog prisvajanja imovine i strategiju protivprevarnog finansijskog izvještavanja.

Preporuka je da organizacije usvoje programe za borbu protiv prevara. Interna revizija kao ključna funkcija u provođenju programa za borbu protiv prevara može biti organizovana na osnovu različitih konceptualnih modela. Preporučujemo da se interna kontrola i interna revizija organizuju na istom konceptualnom modelu, odnosno COSO modelu.

U Univerzitetskom kliničkom centru Republike Srpske u Banjoj Luci Pravilnik o prevenciji i borbi protiv korupcije treba preimenovati u Pravilnik za borbu protiv prevara, te pored korupcije uključiti i protivpravno prisvajanje imovine i prevarno finansijско izvještavanje. Provođenje pravilnika treba biti u nadležnosti interne revizije, a ne Komisije za provjeru korupcije.

LITERATURA / REFERENCES

- ACFE (2014). *Global Fraud Study: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*
- Bush, M.K. (2003). What do companies really want from their internal auditors? *Auditwire*, November/December, 25(6):1-2.
- Button, M., Gee, J., and Brooks, G. (2012). Measuring the cost of fraud: An opportunity for the new competitive advantage. *Journal of Financial Crime*, 19 (1), 66-75.
- Coderre, D. (2009). *Fraud Analysis Techniques Using ACL*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Schuessler, K. Cressey, D. (1950). Personality characteristics of criminals. *American Journal of Sociology* 1950/3/1. Chicago: University of Chicago Press.
- Efficient Fraud Detection in Companies, <http://www.tonbeller.com/en/solutions/fraud-prevention/fraud-prevention-for-companies/>
- Global Management Accountant (2012) *FRAUD RISK MANAGEMENT – a guide to good practice*, London.
- Gottschalk, P. (2010). Categories of financial crime. *Journal of Financial Crime*, 17 (4), pp. 441-458.
- Klikovec, A. (2011). Uloga revizije u otkrivanju prevara – pregled rezultata empirijskog istraživanja u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta.
- Moeller, R., Vitt, H. (1999). *Brink's Modern Internal Auditing*. New York.
- Rezaee, Z., Riley, R. (2010). *Financial statement: Fraud – prevention and detection*. New Jersey: John Wiley & Sans.
- The institute of Internal Auditors. (2007). *The Profesional Practices Framework*. Florida: Global Practice Centre.
- Vona, L. (2008). *Fraud Risk Assessment - Building a Fraud Audit Program*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Wells, J. T. (2001). Why Employees Commit Fraud. Association of Certified Fraud Examiners.
- Williams, H. E. (2006). *Investigating white-collar crime: embezzlement and financial fraud*. Springfield, Ill.: C.C. Thomas.
- Tušek, B., Žager, L. (2008). *Revizija, 3. izd.* Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.

THE COSO FRAMEWORK AND THE ORGANIZATION OF INTERNAL AUDIT FOR FIGHTING AGAINST FRAUD

Darko Tomaš¹, Igor Todorović², Zdravko Todorović³

¹Assistant Professor, University of Banja Luka, Faculty of Economics, darko.tomas@ef.unibl.org

²Associate Professor, University of Banja Luka, Faculty of Economics, igor.todorovic@ef.unibl.org

³Full Professor, University of Banja Luka, Faculty of Economics, zdravko.todorovic@ef.unibl.org

Abstract: *Due to inability to copy certain efficient programs or strategies for fighting against fraud, many companies have developed its own programs for fighting against fraud which are appropriate for their business, legal framework and organisational culture. This paper deals with the role of internal audit in the fight against fraud, while it investigates the organisation of internal audit for fighting against fraud. The paper presents the COSO framework which is traditionally used for organisation of internal control department as a potential framework for organisation of internal audit department in fighting against fraud. According to this model, the program for fighting against fraud needs to have the following five elements: implementation of control environment for fighting against fraud, assessment of fraud risks, anti-fraud control activities, information and communication about fraud and monitoring of activities for fighting against fraud.*

Keywords: *Fraud, internal audit, program for fight against fraud, COSO framework.*

JEL Classification: *K13, K43*